

НАЦІОНАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ

У статті розглянуто проблему суверенітету у відносинах України та ЄС. Проаналізовано особливості взаємодії національного суверенітету України та її євроінтеграційного курсу.

Ключові слова: національний суверенітет, євроінтеграція України, відносини України та ЄС, обмеження державного суверенітету в умовах інтеграції до ЄС.

В статье рассмотрено проблему суверенитета в отношениях Украины и ЕС. Проанализированы особенности взаимодействия национального суверенитета Украины и ее евроинтеграционного курса.

Ключевые слова: национальный суверенитет, евроинтеграция Украины, отношения Украины и ЕС, ограничение государственного суверенитета в условиях интеграции в ЕС.

In the article the problem of sovereignty in relations between Ukraine and EU was examined. The specialties of interaction of national sovereignty and its course of European integration were analyzed.

Keywords: national sovereignty, European integration of Ukraine, relations of Ukraine and EU, limitation of national sovereignty in the conditions of integration into EU.

Проблема пошуку свого місця в світі й до сьогодні є однією з найважливіших у міжнародній політиці України. Саме тому тема європейської інтеграції української держави викликає посилений інтерес як з боку простих громадян, так і наукової спільноти.

Орієнтир на входження до Європейського Союзу в українському суспільстві не викликає заперечення, адже це не стільки політичне волевиявлення, скільки усвідомлене прагнення кожного громадянина до більш якісного життя, безпеки та збереження особливої національної ідентичності в умовах глобалізованого суспільства XXI століття.

Стратегічний курс на входження у європейський простір визначений історією українського народу, відтак співробітництво з ЄС – важлива складова стратегії подальшого розвитку України, направленої на адаптацію і сприйняття українською державою і її громадянами стрімких змін, що відбуваються у сучасному світі, та досягнення високих соціальних стандартів життя [10].

Серед праць, присвячених досліджуваному питанню, в першу чергу увагу слід звернути на ті, що безпосередньо присвячені проблематиці збереження національного суверенітету в умовах глобалізації.

Це національні доповіді НАН України «Національний суверенітет України в умовах глобалізації» [4], у якій зокрема розглядається

суверенність України під зовнішнім впливом, та «Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015» [5], колективна монографія фахівців Національного інституту стратегічних досліджень «Європейський проект та Україна» [2], аналітичні записки Б. О. Парахонського та Г. М. Яворської «Стратегічне партнерство України» [6] та «Проблема обмеження державного суверенітету в умовах інтеграції України до ЄС», у якій йдеться про перспективи реалізації національного суверенітету у нових міжнародних умовах [12].

Заслужують на увагу також праця авторського колективу Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України «Європейська інтеграція України: Політико – правові проблеми» [3], присвячена практичній реалізації ідеї європейської інтеграції України, колективні монографії Інституту європейських досліджень НАН України «Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього» [9], у якій здійснено узагальнююче дослідження українських європерспектив, а також «Україна в Європі: контекст міжнародних відносин» [8], яка з'ясовує місце і роль України в системі європейських відносин IX – XXI ст.

У цілому слід відмітити, що для українські дослідники проблем інтеграції України у міжнародні політичні і економічні об'єднання перевага віддається власне євроінтеграції як такій, що становить мінімальну загрозу збереженню національного суверенітету української держави.

Таким чином, вибір європейського вектору інтеграції для України виглядає цілком очевидним. Майже третина зовнішньої торгівлі на сьогодні припадає на країни ЄС. Можна припустити, що в подальшому ця частка буде зростати.

Одночасно з економічним співробітництвом і торгівлю поглиблюється співпраця у сферах культури і освіти, дедалі більше громадян України здобувають освіту та працюють у країнах Європи. Створення зони вільної торгівлі, яке є предметом напруженої праці українських дипломатів та уряду, відкриває абсолютно новий етап у наших відносинах.

У зв'язку з безпосереднім наближенням кордонів Євросоюзу до України виникає неминуча потреба в узгоджених та скоординованих діях сторін щодо подолання спільних загроз (нелегальна міграція, транскордонна злочинність, тероризм, торгівля людьми та наркотиками).

З огляду на проголошений євроінтеграційний курс ЄС становить один з найпоказовіших і найактуальніших для України сучасних прикладів політичної та економічної інтеграції. Набуваючи членства у цьому інтеграційному утворенні, держави стикаються з питанням делегування тих або інших власних повноважень на користь Союзу в цілому [2, 117].

Таким чином, при реалізації Україною своїх європейських амбіцій слід мати на увазі важливе практичне протиріччя – дотримання збереження балансу між передачею об'єднанню частини суверенних прав держави та національними інтересами. Говорячи загально, серйозні переваги для

політико – економічного та суспільного розвитку держави, які пропонуються ЄС своїм членам, повинні узгоджуватися із потенціальними ризиками, які об'єднання створить для державного суверенітету та національних інтересів.

Незважаючи на можливі ризики, перспектива членства в ЄС є оптимальною та відповідає законним очікуванням для багатьох сусідніх держав Центральної та Східної Європи, а також Середземномор'я, особливо якщо зважити на безперечний успіх політичної та соціально – економічної моделі об'єднаної Європи. Ключовими для держав – членів ЄС користуються є переваги Внутрішнього ринку ЄС, що базується на чотирьох ринкових свободах – свободі руху товарів, осіб, послуг та капіталу, в межах якого діє принцип вільної, неспотвореної адміністративними чи політичним тиском, конкуренції.

Одночасно глибока економічна та політична інтеграція всередині ЄС інтеграція мала своїм наслідком підвищення активності об'єднання у сфері забезпечення високого рівня безпеки своїх громадян, їх належного правового захисту (незалежно від того, на території якої з держав – членів громадянин ЄС знаходиться), що є важливими передумовами забезпечення в рамках ЄС єдиного для всіх громадян простору свободи, безпеки та юстиції.

Разом з тим кожен наступний етап поглиблення європейських інтеграційних процесів (що відбувається на основі внесення змін в установчі договори ЄС Маастрихтським, Амстердамським, Ніццьким та Лісабонським договорами) потребує досягнення згоди держав – членів (з огляду на збільшення кількості його членів такої єдності не завжди можливо досягнути) у питаннях, які дедалі більше стосуються суверенних прав держав.

У зв'язку з цим слід звернути увагу також і на те, що проблема державного суверенітету в рамках ЄС вирішується так, що країни – члени «об'єднують» (pool) деякі важливі аспекти своїх суверенних прав при прийнятті рішень у процесі міжнародного співробітництва. Одночасно країни – члени ЄС юридично залишаються суверенними державами, які добровільно, за власним вибором «об'єднали свої суверенітети для того, щоб збільшити свою потужність та вплив у світі, якого жодна з країн-членів не могла б досягти наодинці» [12].

Що ж стосується відносин між Україною та ЄС, то в них проблема суверенітету набуває специфічних ознак через особливий характер стосунків, що визначаються чинними двосторонніми документами. Якщо поглянути на розвиток відносин між Україною та Європейським Союзом, можна переконатися в тому, що фактор національного суверенітету України в них свідомо обмежується. Це частково відбувається через добровільне виконання українською державою ряду зобов'язань, таких як: одностороннє скасування візового режиму для громадян країн ЄС, адаптація українського законодавства до багатьох сегментів консолідованого європейського, укладення угод про співпрацю в галузі

безпеки тощо. Водночас українська сторона багато в чому дотримується вимог, висунутих зі сторони Євросоюзу, серед яких: проведення конституційної реформи, ухвалення чи корекція законодавства про вибори, державні закупівлі, реформи в енергетичній сфері тощо.

Розширення моніторингу внутрішніх процесів в Україні з боку ЄС закріплено в ряді двосторонніх документів та пов'язаних з ними угод. На дотримання й виконання зобов'язань за численними міжнародними договорами направлений і Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (2411 – 17 від 01.07.10), у якому, зокрема, вказується, що зовнішня політика української держави ґрунтується на сумлінному виконанні взятих на себе міжнародних зобов'язань, а також пріоритеті загальноєвропейських норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права [3, підп. 3 ст. 2].

Відповідно до цих принципів Україною надано можливість Європейській комісії за демократію через право («Венеціанській комісії») моніторити та аналізувати національні проекти законодавчих актів. Аналогічні можливості надано Парламентській Асамблеї Ради Європи, яка приділяє пильну увагу виборчому законодавству України, дотриманню прав людини, судочинству тощо [4, 15].

В ухваленому сторонами документі під назвою «Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію» (2009 р.) [7] міститься низка положень, які визначають внутрішньополітичні процеси в Україні як сферу, що підлягає реформуванню на засадах підготовки України до політичної асоціації та економічної інтеграції з ЄС шляхом застосування «спільних прав і зобов'язань». Документ «Порядок денний асоціації Україна – ЄС» був схвалений Радою з питань співробітництва Україна – ЄС 23 листопада 2009 р. шляхом обміну відповідними нотами та набув чинності з 24 листопада 2009 р.

Цілком очевидно, що сама по собі постановка питання про орієнтацію на вступ до ЄС та характер зобов'язань української сторони в контексті постановки питання про членство в Європейському Союзі чи можливо навіть у руслі підготовки до набуття членства, у практичному вимірі вимагає більшого, ніж просто тривалого процесу адаптації до тих норм і положень, які містяться в актах міжнародного та європейського права, у тому числі ряду регулюючих актів та прямих директив Європейської Комісії.

Здійснюючи кроки у руслі євроінтеграції з позиції збереження та гарантування національного суверенітету, зовнішня політика української держави має зважати на те, що для забезпечення переходу до сталого розвитку Україна у XXI столітті має використовувати, в першу чергу, досвід стабільних європейських демократій, зокрема в питанні ефективної модернізації національної економіки.

Докладаючи зусиль для розвитку збалансованих взаємовідносин між усіма провідними учасниками у сфері європейської безпеки, сприяючи

поліпшенню відносин між Євросоюзом та Російською Федерацією, мирному вирішенню локальних конфліктів, Україна посилює свій євроінтеграційний потенціал, не втрачаючи при цьому жодних ознак, притаманних національному суверенітету.

Для реалізації поставлених цілей необхідні консолідовані зусилля політичних еліт України та всього українського суспільства. Це стосується як вміння захищати державні інтереси саме України, а не її сусідів, так і прагнення забезпечити Україні достойну роль у міжнародному поділі праці. Необхідно повсякденно покращувати імідж України в світі, здійснюючи реформи, а не лише говорячи про них, курс на вдосконалення законодавства та демократизацію українського суспільства.

Разом з тим важливо припинити ставити формування зовнішньополітичних орієнтацій у залежність від інтеграціоністської міфології, тобто уявлень про те, що входження до будь – яких наднаціональних об'єднань (ЄС, ЄП або НАТО) здатне вирішити всі проблеми України. Основою розбудови реалістичної, прагматичної зовнішньополітичної стратегії України має стати відмова від утримання, інтеграціоністських міфів, від входження до нових імперій [5, 48].

Під таким кутом зору, який передбачає збереження й зміцнення національного суверенітету України, її відносини з Європейським Союзом виглядають наступним чином.

По – перше, слід зважати на те, що статус української держави у відносинах з ЄС побудований на свідомому частковому зреченні частини повноважень і прерогатив, притаманних державному суверенітету. З огляду на постійне декларування українською владою, політиками і дипломатами курсу на європейську інтеграцію, починаючи з 1991 р., цей вибір виглядає як свідоме самообмеження. При цьому ступінь обумовлених зобов'язань та поступок з боку України на користь ЄС не повною мірою усвідомлюється не тільки українським суспільством, але й структурами виконавчої влади і представниками політичних сил.

Відносини між Україною і Європейським Союзом можна умовно поділити на ті, що стосуються: питань і аспектів, які мають увійти до тексту Угоди про асоціацію, підписання якої до кінця 2012 р. анонсується представниками української сторони, та передбачених в «Порядку денному асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію» [7], а також тих положень угоди про асоціацію, які ще залишаться нез'ясованими (наприклад, питання створення зони вільної торгівлі Україна – ЄС). Це що стосується тих сфер, у яких Україна має зобов'язання перед ЄС, які відображені у чинних двосторонніх угодах і домовленостях між сторонами. Крім цього існують проблеми та нюанси, які не відображені юридично, згідно з якими Україна не має прямих зобов'язань перед ЄС, а її політика не повинна обов'язково узгоджуватися чи контролюватися об'єднанням.

Не зважаючи на те, що передбачені сфери та пріоритети діалогу між Україною та ЄС значно обмежують можливості автономного

позиціонування офіційного Києва, підконтрольний статус України не варто перебільшувати. Підставами для цього можуть слугувати положення про «спільне оцінювання» розвитку відносин, яке було свого часу запропоновано українською стороною для виконання Плану дій Україна – ЄС (2005 – 2008 рр.). Слід також особливо зважати, що сьогодні провідним принципом новітнього устрою стає принцип взаємозалежності, який нині переходить до практичної площини міжнародної політики і стає підставою для політичних рішень [11, 73]. Таким чином, необхідно чіткіше розрізняти суб'єктивні підходи європейських політиків та принципів положення, які є ультимативними з точки зору функціонування політичних інститутів, державних структур, принципів прозорості та антикорупційної практики.

Відзначимо також, що в стосунках Україна – ЄС завжди була присутня деяка маніпулятивна складова. В цілому вона має відношення до того, що окремі політики мають змогу і використовують доступні інструменти для доведення свої точки зору до європейських партнерів. З метою захисту прерогатив та функцій, притаманних національному суверенітету, важливо активізувати внутрішньополітичну дискусію про шляхи й напрямки демократичного розвитку України, одночасно визначивши пріоритетними такі напрямки, як забезпечення прав людини і громадянина, ефективність влади та її прозорість, подолання корупції.

В якості методу зближення з ЄС українська сторона обрала для себе «транзитологічний підхід», відповідно до якого Україна прагне розширити співпрацю з ЄС та бере на себе все зростаючі зобов'язання щодо відповідності цілям, цінностям і стандартам ЄС. Оскільки з боку ЄС не надається визнання перспективи членства для України, такий вибір орієнтації з українського боку вважається добровільним. Іншими словами, якщо українська сторона не буде діяти відповідно до принципів та регуляторних норм ЄС, вона не матиме європейської перспективи, попри те, що вона для України офіційно не визнається і зараз. Так само, згода на моніторинг з боку ЄС та розширення контролю за українською внутрішньою політикою розширюється разом із наданням технічної допомоги з боку Європейської Комісії. В разі порушення вимог та регуляторних умов ЄС така допомога припиняється або скасовується.

Орієнтуючись на одержання перспективи членства в ЄС та закріплення такої перспективи в майбутній Угоді про асоціацію, потрібно уникати надмірного акцентування на цьому. Можемо прогнозувати, що зміна тактики на певному етапі має посилити позиції України в торзі з ЄС по економічно важливих питаннях, зокрема щодо створення зони вільної торгівлі, що є принципово важливим у визначенні зовнішньополітичного курсу. Попри певне обмеження економічного суверенітету держави, формування спільного з ЄС ринку є стратегічною метою України. Її створення передбачає реалізацію чотирьох свобод у рамках спільного економічного простору – вільного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили, що сприятиме подоланню нетарифних обмежень

у торгівлі, розвитку сфери послуг, наближенню до європейських правил у сфері конкуренції, корпоративного управління і ринкового регулювання, створенню умов для залучення інвестицій [10].

Що ж стосується потенційної можливості висунення України претензій конституційно – правового та політичного характеру, то в такому випадку українській державі слід активніше включатися до політичних та правових дискусій, у тому числі питання демократії, в тих представницьких органах та міжнародних організаціях, у яких вона представлена – Рада Європи, ОБСЄ та їхні парламентські асамблеї. Варто розробити, коригувати й застосовувати систему позитивної аргументації, здатної забезпечити переваги української сторони в спірних питаннях, пов'язаних з конкуренцією енерготранспортних маршрутів, критикою окремих напрямків внутрішньої політики, питаннями розширення статусу російської мови, тенденціями еволюції політичного режиму тощо.

І, врешті – решт, враховуючи традиційну чутливість більшості європейців до питань безпеки, необхідно приділяти більше уваги тому факту, що в багатьох моментах Україна була і залишається ключовою ланкою європейської безпеки. Фактор суверенітету України повинен завжди підкріплюватися й супроводжуватися висловленням у бік ЄС публічних запевнень з боку Києва у готовності до максимально широкого співробітництва в сфері зовнішньої політики та політики безпеки.

Таким чином, уміння відстоювати національні інтереси – економічні, культурні, мовні, релігійно – церковні та інші, ефективні перетворення в державі і її наближення до європейських стандартів на практиці може надати Україні реальну перспективу входження до ЄС, максимально поєднуючи інтеграційні переваги і можливості з реальним збереженням і розширенням суверенних прав української держави.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Горбатенко В.П. та ін. Європейська інтеграція України: політико – правові проблеми / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України / В.П. Горбатенко (ред.). – К.: Юридична думка, 2005. – 329 с. 2. Європейський проект та Україна: монографія / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г.М. Яворська, О. О. Резнікова [та ін.]. – К.: НІСД, 2012. – 192 с. 3. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (2411 – 17 від 01.07.10). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>. 4. Національний суверенітет України в умовах глобалізації: Національна доповідь. – К.: Парламентське вид – во, 2011. – 112 с. 5. Новий курс: реформи в Україні. 2010 – 2015. Національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с. 6. Парахонський Б.О., Яворська Г.М. «Стратегічне партнерство України». Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/600/> 7. «Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію» (набуття чинності – 23.11.2009 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_990 8. Україна в Європі: контекст міжнародних відносин / За редакцією доктора історичних наук, професора А.І. Кудряченка. – К.: Фенікс, 2011. – 632 с. 9. Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього / За редакцією доктора історичних наук, професора А.І. Кудряченка. – К.: Фенікс, 2009. – 544 с. 10. Україна – ЄС – НАТО: міфи та реальність [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

www.dt.ua/1000/1550/67491. 11. Яворська Г. М. Відносини Україна – ЄС у новому геополітичному контексті // Стратегічна панорама. – 2009. - № 2. – С. 72 – 77. 12. Яворська Г.М. Проблема обмеження державного суверенітету в умовах інтеграції України до ЄС. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/376/>

УДК 327.7:330.526.34

Мартинов А. Ю.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: МІЖ ФЕДЕРАЛІЗМОМ І РЕГІОНАЛЬНИМ САМОВИЗНАЧЕННЯМ

У статті проаналізовані ціннісні аспекти взаємодії між концептом федералізму і регіоналізму на рівні Європейського Союзу. Показано вплив на цей процес актуальної договірної бази ЄС. Висвітлено вплив світової фінансово – економічної кризи на динаміку співвідношення між федеральними та регіональними тенденціями в країнах Євросоюзу.

Ключові слова: Європейський Союз, Маастрихтський договір, федералізм, регіоналізм, соціальні цінності.

В статье проанализированы ценностные аспекты взаимодействия концептов федерализма и регионализма на уровне Европейского Союза. Показано влияние на этот процесс актуальной договорной базы ЕС. Рассмотрено влияние мирового финансово – экономического кризиса на динамику соотношения между федеральными и региональными тенденциями в странах Европейского Союза.

Ключевые слова: Европейский Союз, Маастрихтский договор, федерализм, регионализм, социальные ценности.

The paper analyzes the Value aspects of interaction concepts of federalism and regionalism in the European Union. Shows the effect on the process relevant contractual framework EU. The influence of the global financial crisis on the dynamics of the relationship between the federal and regional trends in the European Union.

Keywords: European Union, the Maastricht Treaty, federalism, regionalism, social Values.

Поняття соціальної цінності не є юридичним і не може бути піддане правовому тлумаченню. Але з історичної точки зору цінності залишаються головною складовою смислотворення та функціонування як національних держав, так і наднаціональних владних структур. Новітня європейська історія багата на приклади непростої взаємодії між цінностями, на яких ґрунтуються федералізм і регіоналізм. Доба модерну принесла цінності, легітимізовані Французькою революцією, свобода, рівність, братерство. Фактично саме вони складають основу федеративних концепцій. Натомість